

GESICHTER
DER REFORMATION

WOBLIČA
REFORMACIJE

TWARZE
REFORMACII

TVÁŘE
REFORMACE

AM ANFANG
WAR DAS WORT

LUTHER
2017
500 JAHRE
REFORMATION

Luthерово dědictví

ROZCESTNÍK K MÍSTŮM REFORMACE

v Horní Lužici,
severních Čechách
a Dolním Slezsku

LARS-ARNE DANNENBERG
MATTHIAS DONATH

PŘEKROČENÍ HRANIC

Reformace byla epochální událostí, jež se nezastavila na našich dnešních zemských, natož okresních hranicích. Ale čím byla vlastně reformace? Spočívajíc v hlubokém náboženském přesvědčení, způsobila zásadní změnu v církevním životě stejně jako v politice, vzdělání, umění i každodenním životě lidí. Zasáhla všechny oblasti života společnosti. Reformace nebyla národní záležitostí. V 16. století se rozšířila stejnou měrou mezi Němci i

Lužickými Srby stejně jako mezi Čechy a Poláky.

Proto se velice těšíme, že se nám jakožto Kulturnímu prostoru Horní Lužice-Dolní Slezsko (Kulturraum Oberlausitz-Niederschlesien) podařilo s podporou spolkové pověřenkyně pro kulturu a média realizovat tento přeshraniční projekt. Již úspěšná výstava „Tváře reformace v Horní Lužici, Slezsku a Čechách“ ukázala na velký zájem o četné vazby historických zemí, jež nyní náleží k Spolkové republice Německo, České republice a Polsku. Nyní je tato výstava doplněna a výrazně rozšířena tímto „rozcestníkem k místům reformace.“

Tento rozcestník nabízí pochopitelně jen omezený výběr. Představuje místa, na kterých lze jasně pozorovat události reformace a její následky. Mnohá z těchto míst jsou již turisticky přístupná, jiná stále čekají na své objevení. Rozcestník vychází v německé, polské a české verzi. Chce podnítit místní i návštěvníky našeho regionu k překročení hranic, k návštěvě často velice blízko ležících míst v sousedních zemích, jež jsou mnohdy velice úzce spjata s dějinami našeho „kulturního prostoru.“ Ten, kdo bude sledovat stopy reformace a protireformace, učiní překvapivé objevy. V tomto ohledu může sblížit kulturní turismus lidi rozdílných jazyků, konfesí i zkušeností a ukázat jim, že si uchováváme společné dědictví, sahající až do dnešní doby.

Předseda Kulturního konventu Horní Lužice-Dolní Slezsko

REFORMACE V HORNÍ LUŽICI, ČECHÁCH A SLEZSKU

Martin Luther (1483–1546) nebyl nikdy v Horní Lužici, v Čechách nebo ve Slezsku. Avšak duchovní hnutí vyvolané tímto reformátorem tyto země velice ovlivnilo. Rozcestník představuje místa a pamětihodnosti, jež názorně vyprávějí o reformaci a protireformaci v dějinném vývoji Horní Lužice, Čech a Slezska. Koneckonců mají Čechy, Slezsko a Horní Lužice jakožto země Koruny české dlouhé společné dějiny. V první polovině 16. století se prosadilo ve velké části Slezska a Horní Lužice jakož i v okrajových oblastech Čech učení reformátora Martina Luthera, dokud v 17. století luteránství opět nepotlačila v některých částech země habsburská protireformace.

Epitaf vratislavského reformátora Johanna Heße, kol. r. 1547

Jan Hus v rouchu luteránského faráře, kolorovaný dřevoryt, kol. r. 1540

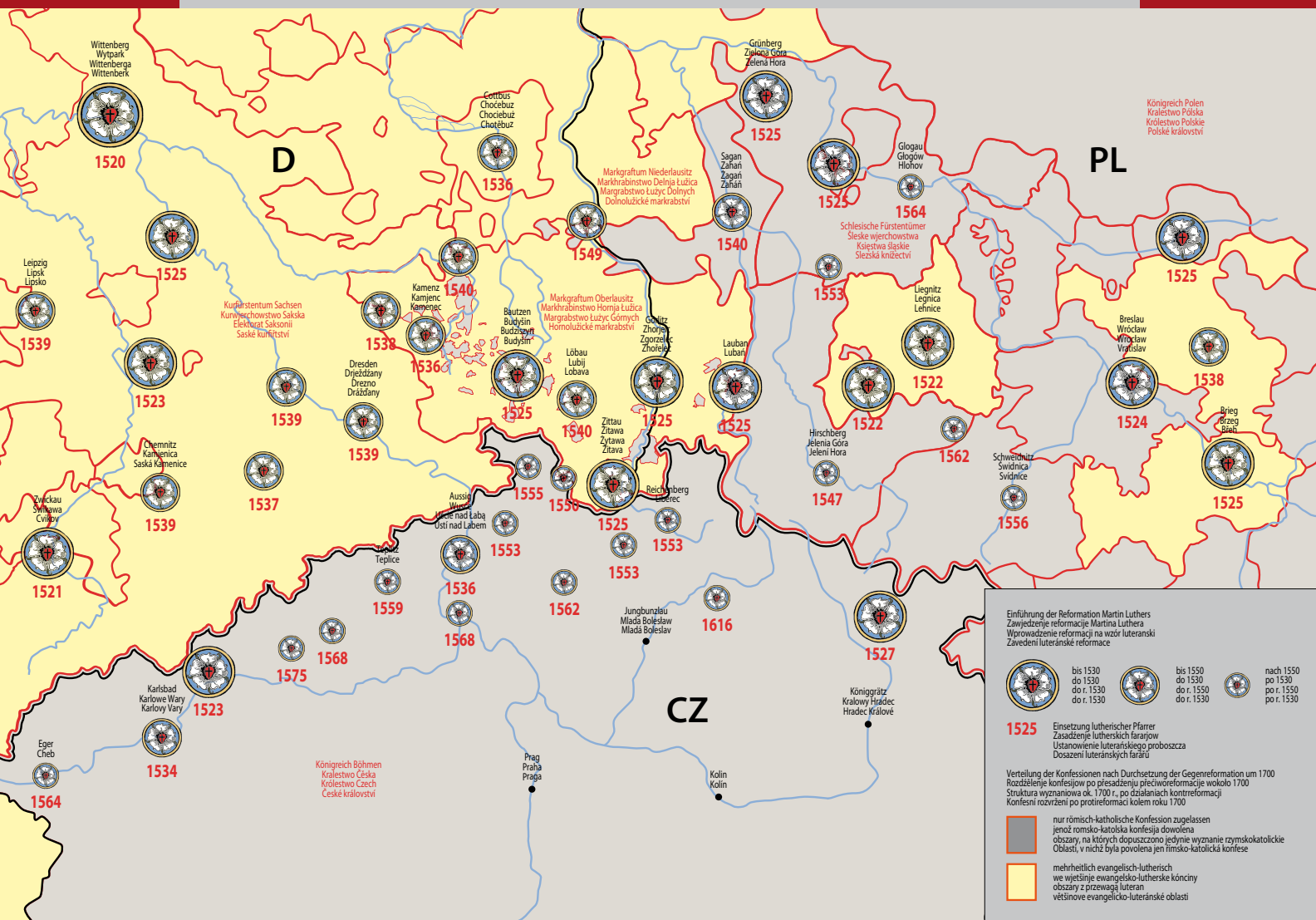
Především Slezsko bylo brzy ovlivněno reformací. Již r. 1520 kázal poprvé v luteránském duchu Melchior Hoffmann v Nowém Kościółte (Neukirch) u Lehnice. Roku 1524 zavedl ve Vratislavi farář Johann Heß nový církevní řád podle wittenberského vzoru. Slezští vévodové se přihlásili k reformaci a zavedli ji ve svých vévodstvích. Reformace se rozšířila také v Horním Slezsku. Ve druhé polovině 16. století se hlásilo cca 90 procent obyvatel Horního a Dolního Slezska k luteránské konfesi.

Rovněž do Horní Lužice, kde mohlo Šestiměstí i šlechta rozhodovat v

otázkách víry velmi samostatně, pronikla reformace časně. Ve městech Šestiměstí byli ustanoveni luteránští kazatelé mezi lety 1521–1540, v důsledku čehož se reformace prosadila během dvou generací. Také na venkově se rozšířilo luteránské učení do konce 16. století. Pouze kláštery cisterciáků v St. Mariensternu a St. Marienthalu, magdalenitek v Lubáni a kolegiátní kapitula v Budyšině se reformaci postavily a byly s to udržet i většinu svých poddaných u katolicismu.

Čechy byly již v 16. století multikonfesi zemí. Většina českého obyvatelstva se hlásila k utrakvismu, umírněné formě husitského hnutí, následujícímu učení reformátora Jana Husa (1369–1415). Menšina se shromáždila v jednotě bratrské, jež se oddělila jako radikální společenství od husitů. V okrajových oblastech Čech se obyvatelé přihlásili k učení Martina Luthera. Roku 1575 se dohodly české evangelické stavy na společných věroučných zásadách a přijaly tzv. Českou konfesi (Confessio Bohemica), ovlivněnou luteránskou Augšpurskou konfesi.

Po porážce „zimního krále“ Fridricha Falckého (1596–1632) a protestantských českých stavů v bitvě na Bílé hoře r. 1620 prosadili Habsburové ve znovuzískaném království protireformaci. Ten, kdo nekonvertoval k římskému katolicismu, musel odejít se země. Všechny nekatolické

konfese byly pronásledovány. Až r. 1781 povolil císař Josef II. (1741–1790) opětovné zakládání evangelických obcí.

V Československu, založeném r. 1918, se odvolávaly Českobratrská církev evangelická a Československá církev husitská na evangelické dědictví. Němečtí luteráni utvořili vlastní církev, jež zanikla po jejich vyhnání r. 1945. Dnes se hlásí jen menšina českého obyvatelstva ke křesťanské víře.

Rovněž ve Slezsku se Habsburkové pokoušeli o rekatolizaci. Dosazovali katolická knížata, jež potlačovala ve svých knížectvích luteránství. Luteráni zde sice nebyli nuceni opustit svou zemi, ale r. 1653 byly rekatolizovány všechny kostely v tzv. dědičných knížectvích, jež přímo podléhala českému králi.

Pouze tři kostely v Hlohově, Svídnici a Javoru byly ponechány luteránům, kteří mohli navíc navštěvovat kostely v sousedních evangelických

Mikuláš Ludvík hrabě z Zinzendorfu, malba, kol. r. 1750

zemích. Poté, co pruský král Fridrich II. dobyl r. 1740/41 Slezsko, udělil všem jeho obyvatelům plnou náboženskou svobodu. Proto se před druhou světovou válkou hlásily dvě třetiny dolnoslezského obyvatelstva k evangelické víře, zatímco se v Horním Slezsku nacházela jen malá evangelická minorita.

Po konci války r. 1945 byli Němci vyhnáni. Výměna obyvatelstva vedla ke změně konfese. Polské obyvatelstvo Slezska náleží převážně k římsko-katolické církvi. Jen 0,2 procenta se hlásí k Evangelicko-Augšpurské církvi v Polsku, jež se odvolává na slezské evangelické dědictví.

Horní Lužice nebyla zasažena protireformací, poněvadž ji od r. 1635 držel evangelický saský kurfiřt jako léno. Vyvinula se zde výjimečná konfesní pestrost. Luteráni, katolíci a členové ochranovské (Herrnhut) jednoty bratrské, malé evangelikální církve, zde žili pokojně vedle sebe. Většina německého i lužickosrbského obyvatelstva se hlásí k luteránství. Ochránovská jednota bratrská, založená Mikulášem Ludvíkem hrabětem z Zinzendorfu, se vyvinula v náboženské společenství působící na celém světě.

Roku 1815 byla Horní Lužice rozdělena mezi Sasko a Prusko, což se ještě dnes projevuje na jejím církevním rozdělení. Evangelicko-luterská saská zemská církev (Evangelisch-Lutherische Landeskirche Sachsens) se řídí Lutherovým učením, zatímco Evangelická církev Berlín-Braniborsko-

Srbská evangelická bohoslužba v Uhystu an der Spree

-slezská Horní Lužice (Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg-schlesische Oberlausitz) spojuje luteránské a kalvinistické tradice. Katoličtí křesťané Horní Lužice náleží k drážďansko-míšeňskému biskupství, jež sídlilo do r. 1980 v Budyšíně.

Místa v tomto rozcestníku byla srovnána tak, aby umožnila přeshraniční okružní cestu. Zahrnuta byla německá a polská část Horní Lužice, západní Dolní Slezsko a severozápadní Čechy. Rozcestník by chtěl tímto poukázat na společné dědictví a přispět k porozumění mezi národy a konfesemi.

KOSTEL SV. ANNY

Roku 1493 byl založen františkánský klášter také v Kamenci. Město se dlouhou dobu bránilo této fundaci krále Vladislava II. Jagellonského (1456–1516) a jeho zemského fojta Zikmunda z Vartenberka. První mniši přišli z jihočeské Bechyň. Roku 1512 získal konvent relikvie sv. Anny, jíž byl zasvěcen pozdně gotický trojlodní halový klášterní kostel.

Františkáni se bránili reformaci, jež se v Kamenci prosadila až pozdě. Zatímco se městská rada ve své většině přihlásila r. 1536 k reformaci, zůstal františkánský klášter baštou staré víry. Když r. 1565 opouštěl klášter poslední mnich, připadl kostel a klášter městu Kamenec, jež se zavázalo neprodávat oltáře, obrazy svatých, mešní roucha a kalichy, nýbrž je uchovat pro bohoslužbu. Klášterní budova byla od r. 1570 v užívání městské latinské školy a kostel sv. Anny sloužil od reformace jako „srbský kostel“, místo evangelických bohoslužeb pro Lužické Srby z okolí města.

Roku 2011 bylo v kostele sv. Anny otevřeno „Sakrální muzeum“, v němž je vystaveno vedle dalšího církevního umění i pět pozdně gotických vyřezávaných oltářů. Tyto oltáře, zhotovené mezi lety 1512–1520, jsou cennými doklady zbožnosti v předvečer reformace.

i Klosterkirche und Sakralmuseum St. Annen
Schulplatz 5, 01917 Kamenz
tel. +49 3578 379205, kontakt@lessingmuseum.de

➔ duben až září pondělí až pátek 10:00–18:00
sobota/neděle 10:00–13:00 a 14:00–18:00
říjen až březen vždy jen do 17:00

KOSTEL PANNY MARIE

Kostel Panny Marie (Marienkirche) ležící vysoko nad údolím Herrental je farním kostelem města Kamence. O Velikonocích r. 1527 zde poprvé kázal v luteránském duchu kaplan Johann Ludwig. Avšak klášter St. Marienstern se jakožto patronátní pán bránil zavedení reformace. Městská rada mohla povolát evangelické kazatele až po dlouhých sporech. Johann Gottfried Lessing (1693–1770), otec osvíceneckého básníka Gottholda Ephraima Lessinga (1729–1781), byl v 18. století hlavním farářem kamenecké evangelické obce. V hale před chórem se nachází barokní náhrobky rodičů a prarodičů tohoto osvícence.

i Hauptkirche St. Marien
Kirchstraße, 01917 Kamenz

➔ květen až říjen úterý až sobota 9:30–16:00
neděle 11:00–16:00

ONDŘEJOVA KAŠNA

Andřejova kašna (Andreasbrunnen) na jižní straně náměstí (Markt) byla založena purkmistrem Ondřejem Güntherem, který setrval stejně jako jeho otec a poslední katolický farář Řehoř Günther u katolicismu. Nad korytem kašny, širokým dva metry, se zvedá baldachýn, nesený třemi sloupy. Tyto tři sloupy představují sv. Trojici. Římsu zdobí erbovní reliéfy s říšským orlem, českým lvem a erbem města Kamence, jež se vztahují k zeměpánovi, katolickým Habsburkům.

i Andreasbrunnen
Markt, 01917 Kamenz

KLÁŠTER ST. MARIENSTERN

Klášter založený r. 1248 Bernhardem z Kamence je jedním z nejstarších klášterů cisterciáků v německojazyčném prostoru, který je nepřetržitě obsazen konventem. Klášter byl opatřen bohatými nadacemi a získal v

průběhu času výjimečný relikvířový poklad. Klášterní poklad byl až do reformace oblíbeným poutním místem. Dnes je klášter baštou katolické víry v převážně luteránské Horní Lužici. Hornolužické stavovské zřízení, k němuž klášter náležel jako jedna ze čtyř duchovních institucí, zabránilo v 16. století zrušení kláštera, ačkoliv existovaly interní pokusy přeměnit klášter v evangelickou instituci. Jeptiškám se podařilo udržet své většinou lužickosrbské poddané z okolních vsí u katolicismu. Katoličtí Lužičtí Srbové dodnes velice lpí na svém jazyce a kultuře.

Gotický halový klášterní kostel získal v 18. století barokní západní fasádu. Také klášterní budovy byly barokizovány. Tím se klášter St. Marienstern podobá mnoha klášterům v Čechách, jež byly v důsledku protireformace nově vystavěny nebo přestavěny. V klášterní pokladnici jsou vystavena četná mistrovská díla gotického zlatnictví, sochy svatých, cenné knižní malby a liturgické textilie.

Zisterzienserinnen-Abtei St. Marienstern
Čišinskistraße 35, 01920 Panschwitz-Kuckau
tel. +49 35796 99431, kloster@marienstern.de
<http://marienstern.de>

klášterní kostel: pondělí až sobota 8:30–18:00, neděle a svátky 10:00–18:00
klášterní pokladnice: polovina března až polovina října úterý až pátek 10:00–16:30, sobota, neděle a svátky 12:00–16:15
polovina října až polovina března otevřeno jen po objednání

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA

Kostel v Gödě, zmiňovaný již r. 1006, patří k nejstarším kostelům Horní Lužice. Svě špičky věží, viditelné zdaleka, získal kostel ovšem až r. 1892. V letech 1976–1981 moderně upravil pozdně gotickou kostelní loď drážďanský umělec Friedrich Press (1904–1990).

Tato raně středověká „velkofarnost“ zahrnovala velké části lužickosrbské sídelní oblasti jižně od Budyšína. Roku 1559 byla v Gödě zavedena reformace. Od té doby byla

Göda s okolními převážně lužickosrbskými vesnicemi evangelickou. V kostele v Gödě se nachází hrob faráře Václava Warichia (Wjactlaw Warichus) (1564–1618), který vydal r. 1594 lužickosrbský překlad Lutherova katechismu, první tisk v lužické srbštině.

Farář Friedrich Heinrich Immisch (Jaromeř Hendrich Imiš) (1819–1897) učinil z Gödy v druhé polovině 19. století centrum evangelických Lužických Srbů. Tento „srbský papež“ založil r. 1877 Srbský homiletický seminář, kazatelskou školu, v níž byli studenti evangelické teologie připravováni v prázdninových kurzech lužické srbštiny na církevní službu. Tento duchovní se zasloužil i o Srbskou luterskou knižní společnost, jež od r. 1849 šířila lužickosrbské evangelické písemnictví. Immisch, jeden ze zakládajících členů (r. 1847) lužickosrbské učené společnosti Matica srbské (Maćica serbska), přispěl k vytvoření lužickosrbské elity v 19. století, jež se snažila o „národní obrození“ Lužických Srbů.

Poněvadž se lužickosrbsky dnes mluví jen v několika málo rodinách, nabízí farní obec sv. Petra a Pavla v Gödě převážně německé bohoslužby a jen zřídka lužickosrbské akce.

St. Peter und Paul
Am Dorfplatz, 02633 Göda

květen až září pátek až neděle 9:00–18:00
tel. +49 35930 50834

KOSTEL SV. PETRA

Kostel sv. Petra v Budyšíně je důležitým symbolem pokojného soužití různých věroučných směrů v Horní Lužici. Patří k několika málo tzv. simultánním kostelům v Německu, tj. chrámům, jež jsou užívány dvěma konfesemi.

Kostel, vysvěcený r. 1221, byl současně konvent-

ním kostelem kolegiátní kapituly sv. Petra stejně jako farním kostelem města Budyšína. Zatímco obyvatelé Budyšína konvertovali převážně k luteranismu, zůstala kolegiátní kapitula katolickou. Roku 1525 se zde poprvé kázalo v luteránském duchu s podáváním svátosti oltářní podobojí. Od r. 1540 povolila kolegiátní kapitula společné užívání kostelních prostor, což vedlo k tomu, že se věřící obou konfesí museli vzájemně dohodnout. Roku 1583 uzavřely městská rada a kolegiátní kapitula smlouvu, jež upravovala dobu užívání kostelního prostoru. Obě části byly odděleny vysokým mřížovým lettnerem, jehož prostřední dveře byly stále otevřeny, který byl r. 1951 nahrazen nižším plotem s průchody. Teprve r. 1875 byla kostelní budova rozdělena z hlediska vlastnického práva. Zatímco evangelická církevní obec sv. Petra odpovídá za loď a věž, náleží chór katolické farnosti sv. Petra. Až dosud se řídí užívání kostela podle společně dohodnutého časového plánu. Zvony a varhany užívají obě obce společně.

Kolegiátní kapitula sv. Petra představovala po staletí centrum hornolužické a saské katolické minority. Poté, co bylo r. 1921 znovu založeno katolické míšeňské biskupství, bylo jeho sídlo v Budyšíně. Biskupové zde sídlili, dokud nebyla biskupská rezidence r. 1980 přesunuta do Drážďan, kam přesídlila i kolegiátní kapitula.

Dom St. Petri

Fleischmarkt, 02625 Bautzen

www.st-petri-bautzen.de, www.dompfarrei-bautzen.de

yní kvůli sanaci uzavřeno; od r. 2016 přibližná otevírací doba Velikonoce až říjen denně 10:00–17:30, listopad až Velikonoce denně 10:00–16:00

KOSTEL SV. MICHALA

Kostel sv. Michala (Michaeliskirche), ležící nad hluboce zařezávajícím se údolím Sprévy, je od r. 1619 farním kostelem evangelických Lužických Srbů, žijících v rozsáhlé farnosti kolem Budyšína. K poreformačnímu vybavení tohoto pozdě gotického halového kostela patří

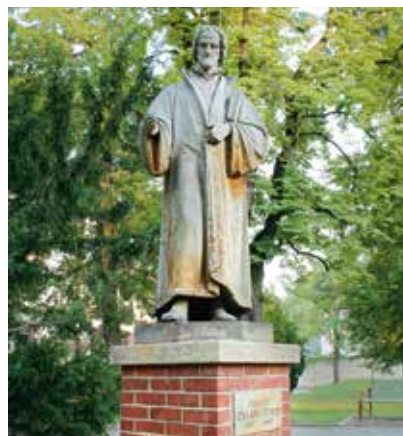
bohatě zdobený barokní oltář z r. 1693, v jehož prostřední části je zobrazeno Ukřižování. V kostele se dodnes konají lužickosrbské evangelické bohoslužby. Kostel sv. Michala je místem kázání lužickosrbského superintendenta, kterému náleží duchovní péče o evangelické Lužické Srby ve všech částech Horní Lužice.

St. Michael

Wendischer Kirchhof, 02625 Bautzen

LUTHERŮV A MELANCHTHONŮV PAMÁTNÍK

Památníky Martina Luthera a Filipa Melancthona byly zhotoveny r. 1869 Friedrichem Wilhelmem Schwenkem (1830–1871). Původně stály před měšťanskou školou na Lauengraben. Roku 1983 byly přeneseny do zahrady bývalého budyšínského učitelského semináře. Melancthon, jehož dcera Kateřina se prov-

dala za budyšínského rodáka Kašpara Peucera (1525–1602), navštívil r. 1559 městskou radní školu v Budyšíně.

Luther- und Melancthon-Denkmal

Seminarstraße, 02625 Bautzen

LUTHERŮV PAMÁTNÍK

Lutherův památník stojí na hoře Gottlobsberg u Niedergurigu nedaleko přehradní hráze Budyšínské přehrady, uvedené do provozu r. 1980. Byl postaven r. 1883 u příležitosti čtyřsetletého výročí Lutherova narození a je jediným Lutherovým památníkem s výlučně lužickosrbskými nápisy. V době vztyčení tohoto žulového památníku byly okolní vsi ještě převážně lužickosrbské. Dnes se v Niedergurigu již lužickosrbsky nemluví.

Nápis na hlavní straně zní: „K dopomnjeću na Dr. M. Luthera 10. nov. 1483–1883“ (Na památku Dr. Martina Luthera 10. listopadu 1483–1883); po stranách: „Čeść budź Bohu“ (Budiž Bohu čest) a „Jedn twjerdy hród je naš Bóh sam“ (Náš Bůh je pevný hrad), srbský překlad zřejmě nejznámějšího Lutherova zpěvu. Na zadní straně stojí, že památník byl zhotoven jako dar obyvatel Niedergurigu.

Památník vzbudil během Lutherova jubilea r. 1883 velkou pozornost. Drážďanské noviny „Dresdner Nachrichten“ se pohoršovaly, že niedergurická obec „zřídila památník pravému Němci, [...] v německé zemi, v krajině, kde se ve školách učí také německy, který obsahoval jen lužickosrbský nápis“. Sedláci z Niedergurigu tedy nechápali Luthera jako německého národního hrdinu, nýbrž prostřednictvím památníku vyjádřili svou lužickosrbskou evangelickou identitu.

Lutherdenkmal

Am Staudamm, 02694 Malschwitz OT Niedergurig

Památník je volně celoročně přístupný.

KOSTEL SV. TROJICE

V důsledku protireformace 17. století v habsburské říši odešli mnozí luteráni, kteří nechťeli konvertovat ke katolicismu, do sousedních zemí. Řada exulantů se usídlila v Sasku. Podél hranic s Čechami byly pro náboženské uprchlíky zakládány nové vsi a města. Takovým exulantským městem byla i Neusalza jižně od Budyšina. Kryštof Fridrich ze Salzy (po r. 1605–1673), majitel panství Spremberg, usídlil r. 1668/70 mimo ves Spremberg vyhnané luterány. Sliboval si od nich hospodářské povznesení svého panství. Obyvatele města živilo až do 19. století převážně plátenictví.

12. ledna 1670 povolil saský kurfiřt Jan Jiří II. (1613–1680) založení města. Bylo pojmenováno po majiteli panství „Neusalza“. Poněvadž se mezi osadníky nacházeli „exulanti českého jazyka“, kteří nemluvíli německy, vymohla si Anna Kateřina ze Salzy († r. 1682) stavbu kostela pro české luterány. První farář Štěpán Pilarick byl náboženským uprchlíkem z Uher. Vzhledem k rozdílným zemím původu exulantů se brzy prosadila němčina. V kostele se ovšem až do r. 1801 kázalo česky.

Farní kostel sv. Trojice (Zur Heiligen Dreifaltigkeit) byl postaven v letech 1675–1679. Prostý sálový kostel je pokryt příkrou střechou. Barokní věž byla přistavěna až r. 1769/70. Interiér se nedochoval v původním stavu. Prostý kazatelnový oltář pochází z r. 1859.

Dreifaltigkeitskirche

Kirchstraße, 02742 Neusalza-Spremberg

tel. +49 35872 3220, kg.neusalza_spremberg@evlks.de

otevřeno v době bohoslužeb a po objednání

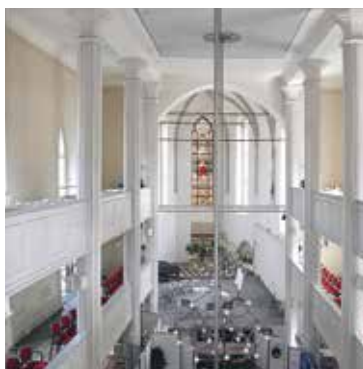
KULTURNÍ CENTRUM V KOSTELE SV. JANA

Kostel sv. Jana (Johanniskirche) byl františkánským klášterním kostelem. I když klášter je poprvé doložen až r. 1336, byl zřejmě starší. Poté, co r. 1519 vyhořel, byl znovu postaven jeho sálový kostel. Roku 1530 se zmiňuje „luteránské zlo“, jež bylo zavlečeno do kláštera. Po odchodu posledního mnicha byl kostel r. 1565 předán městské radě. U kostela, sloužícího jako farní evangelickým Lužickým Srbům z okol-

ních vsí, je nejpozději od r. 1563 doložen srbský kazatel. Roku 1912 zde byla sloužena poslední bohoslužba v lužické srbštině. Od r. 1966 není kostel sv. Jana užíván pro bohoslužby. Roku 1996 převzalo a sanovalo zchátralý kostel město Lobavy. Kulturní centrum, otevřené zde r. 2001, představuje modelový příklad změny užití historických staveb. Z interiéru byla odstraněna všechna církevní výzdoba. Kostelní prostor, omítnutý prostou bílou barvou, se otevírá dvěma emporami. V kulturním centru se konají koncerty, přednášky a konference.

Karl Benjamin Preusker (1786–1871), rodák z Lobavy, nesl dále dědictví reformace tím, že se zasloužil o založení měšťanské knihovny. Byl průkopníkem německého veřejného knihovnictví.

i Kulturzentrum Johanniskirche
Johannisplatz 6, 02708 Löbau

informace: tel. +49 3585 450350 nebo kultur@svloebau.de

KOSTEL SV. MIKULÁŠE

Kostel sv. Mikuláše (Nikolaikirche) je farním kostelem Lobavy. Tento dvoulodní halový kostel byl postaven v gotickém stylu po požáru r. 1378 a v 18. století byl rozšířen o třetí loď. Roku 1526 zde poprvé kázal v luteránském duchu Mikuláš z Glaubitz, propuštěný z rozkazu českého krále poté, co

se oženil. Roku 1540 se reformace ve městě definitivně prosadila. Vybavení interiéru kostela bylo většinou odstraněno při přestavbě r. 1884/85. Neogotické vybavení, jež od té doby formuje tvář kostela, navrhl Gotthilf Ludwig Möckel (1838–1915).

i St. Nikolai
Johannisplatz 1/3, 02708 Löbau

LUTHERŮV KÁMEN

Nedaleko kostela sv. Mikuláše se nachází na východní straně promenády tzv. Lutherův kámen, vztyčený z výnosu sbírky mezi mládeží evangelické církevní obce r. 1933 u příležitosti 450letého výročí Lutherova narození. Pod zabudovanou plakétou s portrétem Martina Luthera s nadpisem „D. Martin Luther. 1483–1933“ stojí „Lasset uns aufwachen ihr lieben Deutschen und Gott mehr denn die Welt fürchten. Die Jugend der Kirchengemeinde Löbau“ (Nechte nás probudit, milí Němci, a bát se

Boha více než světa! Mládež církevní obce Lobavy).

i Lutherstein
Promenade/Bahnhostraße, 02708 Löbau

ZINZENDORFSKÝ ZÁMEK

V Berthelsdorfu začaly dějiny ochranovské jednoty bratrské, evangelikální církve, jež je nyní rozšířena po celém světě. Roku 1722 přijal v Berthelsdorfu hrabě Mikuláš Ludvík z Zinzendorfu (1700–1760) evangelické náboženské utečence z Moravy. Teprve krátce předtím předala Zinzendorfova babička Henrietta Kateřina z Gersdorffu (1648–1726) svému vnukovi statky Mittel- a Niederberthelsdorf. Zinzendorf byl členem dolnorakouské hraběcí rodiny, jež odešla kvůli své evangelické víře do Saska. Náboženští utečenci, jež přijal, založili na berthelsdorfském katastru obec Ochranov (Herrnhut). 13. srpna 1727 se obyvatelé Ochranova účastnili slavnosti eucharistie v berthelsdorfském kostele, kterou pokládali za prožitek náboženského probuzení. Hrabě Zinzendorf musel opustit Sasko, protože na drážďanském dvoře nedůvěřovali jeho církevnímu obrodnému hnutí. Roku 1755 se vrátil do Berthelsdorfu jako biskup bratrské obce. Zámek, postavený r. 1721 jako rezidence hraběte z Zinzendorfu, byl v letech 1791 až 1913 sídlem vedení ochranovské jednoty bratrské. Byl vystavěn na téměř čtvercovém půdorysu a vyznačuje se jednoduchými barokními architektonickými formami. S pomocí několika málo architektonických prostředků se podařilo vyvolat vznešený dojem. Vysoká mansardová střecha je oživena třemi řadami vikýřů. Kruh přátel zinzendorfského zámku v Berthelsdorfu tento zámek získal a vzorně restauroval. Při tom byly nalezeny doklady raných ochranovských, mj. dveře pomalované biblickými citáty. V zámku se nachází expozice dějin rané ochranovské jednoty bratrské.

Schloss Berthelsdorf
Herrnhuter Straße, 02747 Berthelsdorf

informace o otevírací době a akcích k dostání u Freundeskreis Zinzendorf-Schloss Berthelsdorf: tel. +49 35873 2536 nebo zinzendorfschloss@gmx.de, www.zinzendorfschloss.de

SCHWENCKFELDŮV DŮM

Švenkfeldiáni jsou evangelickým věroučným společenstvím, jež se odvolává na slezského reformátora Kašpara Schwenckfelda z Ossigu (1490–1561). Schwenckfeld propagoval pojetí svátosti oltářní odlišné od Lutherova názoru. Švenkfeldiáni byli pronásledováni jak luterány, tak katolíky. Roku 1726 přijal hrabě z Zinzendorfu švenkfeldiány vyhnané ze Slezska. Poněvadž je ale saský kurfiřt vypověděl ze země, odešli r.

1734 do Severní Ameriky. V USA dodnes existuje „Schwenckfelder Church“.

V Berthelsdorfu se spojuje se švenkfeldiány osm domů. Prostý hrázdný dům cca z r. 1730, který jim prý sloužil jako shromaždiště, je nyní restaurován spolkem Schwenckfeldhaus Berthelsdorf a přestavován v centrum setkávání a informací.

Schwenckfeldhaus
Obere Dorfstraße, 02747 Berthelsdorf

KOSTELNÍ SÁL

Kostelní sál v Ochranově je místem shromáždění a bohoslužeb ochranovské bratrské obce, hornolužické evangelikální církve. Ochranov byl založen r. 1722 moravskými evangelickými náboženskými uprchlíky, jimž poskytl útočiště hrabě Mikuláš Ludvík z Zinzendorfu (1700–1760). Ze zbožného společenství vzešla r. 1727 po prožitku náboženského probuzení ochranovská jednotu bratrská, jež navázala na tradici české jednoty bratrské a která byla později uznána za samostatnou církev příbuznou luteránství.

Tím, že ochranovští založili osady na všech kontinentech, vyvinula se jejich evangelikální církev v internacionální společenství.

Velký kostelní sál bratrské obce tvoří duchovní centrum Ochranova. Barokní stavba byla postavena r. 1756/57 podle plánů Siegmunda Augusta z Gersdorffu, vyškoleného na drážďanském dvoře. Se svojí vysokou mansardovou střechou a střešní vížkou převyšuje domy v obci. Za vysokými obloukovými okny se nachází tento prosvětlený sál. Na rozdíl od luteránských kostelů se zde nenachází oltář nebo kazatelna. Ve středu stojí před stolem liturgova lavice. Bratři a sestry seděli dříve odděleně na prostých lavicích.

Kostelní sál vyhořel do základů 9. května 1945. Do r. 1953 byl obnoven ve zjednodušené podobě. Interiér je bez jakýchkoliv ozdob. Lavice a stěny jsou natřeny na bílo, protože podle ochranovských je důležitá zbožnost srdce a ne vnější ozdoby.

Kirchensaal
Zinzendorfplatz 1, 02747 Herrnhut,
tel. +49 35873 30677, frank@ebu.de, www.ebu.de

denně 9:00–18:00

FOJTSKÝ DVŮR

Fojtský dvůr (Vogtshof) vznikl z obytného domu, postaveného kolem r. 1730, přestavěného r. 1746 do formy „zámecké“ trojkřídlé dispozice. Od r. 1756 byl sídlem fojtsství, správy statků hraběte z Zinzendorfu. Od r. 1913 ve Fojtském dvoře sídlí vedení ochranovské jednoty bratrské v kontinentální Evropě. V zasedacím sále jsou shrnuty „ochranovské biblické citáty“ (Herrnhuter Losungen). Křesťané z celého světa čtou denně v Ochranově „vylosované“ biblické citáty.

Vogtshof
Zittauer Straße 20, 02747 Herrnhut

NÁVŠTĚVNICKÉ CENTRUM OCHRANOVSKÉ HVĚZDY

Tzv. Ochanovské hvězdy (Herrnhuter Sterne) jsou nejslavnějším „vynálezem“ bratrské obce. Jako symbol Betlémské hvězdy zvětšují tito zářící „vánoční poslovce“ v čase adventu křesťanské poselství. První zmínky o zvnitřku osvětlených adventních

hvězdách s mnoha cípy pocházejí z r. 1821. Od r. 1897 byly sériově vyráběny. V dílně, kterou mohou návštěvníci navštívit, lze vidět, jak vznikají tyto slavné hvězdy, jichž se ročně vyrobí přes 250 000 kusů.

Návštěvnícké centrum s ukázkovou dílnou
Oderwitzer Straße 8, 02747 Herrnhut
tel. + 49 35873 3640, info@herrnhuter-sterne.de

pondělí až pátek 9:00–18:00
sobota 10:00–17:00

MALÉ ŽITAVSKÉ POSTNÍ PLÁTNO V KULTURNĚHISTORICKÉM MUZEU

V Žitavě se nacházejí dvě cenná postní plátna. Těmito plátny, zvanými též hladová plátna, byly zakrývány oltáře v městském farním kostele sv. Jana v době postu před Velikonocemi. Dodnes se dochovalo jen málo těchto pláten, takže tyto žitavské textilie představují cennost evropského významu.

Ačkoliv je vyvěšování postních pláten předreformačním zvykem, byla žitavská postní plátna používána i po zavede-

ní reformace. Jedno z obou postních pláten bylo dokonce zhotoveno v době, kdy již byla Žitava luteránskou. Toto Malé postní plátno bylo vyrobeno neznámým mistrem r. 1573. Pravděpodobně zakrývalo hlavní oltář městského farního kostela sv. Jana. Toto lněné plátno, vysoké 4,3 m a široké 3,4 m, znázorňuje monumentální scénu Ukřižování a tzv. zbraně Kristovy, jež se vztahují ke Kristovu utrpení. Na příkladě používání tohoto postního plátna až do r. 1684 lze vidět, že se v luteránských kostelích Horní Lužice udržely četné „katolické“ předreformační zvyky.

Malé postní plátno bylo zrestaurováno spolu s Velkým postním plátnem nadací Abegg-Stiftung v Riggisbergu ve Švýcarsku. Od r. 2005 je vystaveno v jedné místnosti Kulturněhistorického muzea, které využívá budovu bývalého františkánského kláštera, jenž byl zrušen v důsledku reformace. Roku 2017 se bude konat v tomto muzeu a klášterním kostele výstava o reformaci v Horní Lužici.

i Kulturhistorisches Museum Franziskanerkloster
Klosterstraße 3, 02763 Zittau
tel. +49 3583 554790, museum@zittau.de,
www.zittauer-fastentuecher.de

➔ duben až říjen denně 10:00–17:00,
listopad až březen úterý až neděle 10:00–17:00

KOSTEL SV. JANA

i Johanniskirche
Pfarrstraße, 02763 Zittau

Žitava se brzy přihlásila k reformaci. Již r. 1521 byl na místo farního kazatele povolán mistr Vavřinec (Lorenz) Heidenreich, který později ve městě zavedl reformaci. Kostel, v němž Heidenreich kázal, vybombardovali r. 1757 během sedmileté války Rakušané. Mezi lety 1766–1804 byla zřízena barokní novostavba. Podle návrhu pruského architekta Karla Friedricha Schinkela (1781–1841) byl farní kostel do r. 1837 klasicistně upraven.

VELKÉ ŽITAVSKÉ POSTNÍ PLÁTNO V KOSTELE SV. KŘÍŽE

V kostele sv. Kříže (Kreuzkirche), pozdně gotické stavbě z 15. století, je vystaveno Velké postní plátno (6,8 m na šířku a 8,2 m na výšku), jež bylo fundováno r. 1472 obchodníkem s kořením a obilím Jakubem Gürtlerem. Jeho 90 obrazových polí obsahuje scény ze Starého a Nového zákona. Bylo užíváno i po reformaci do r. 1672 a zakrývalo oltářní prostor kostela sv. Jana v době postu před Velikonocemi.

i Kreuzkirche
Frauenstraße 23, 02763 Zittau

➔ duben až říjen denně 10:00–18.00
listopad až březen 10:00–17:00

KOSTEL SV. BARBORY

Stavovské zřízení Horní Lužice umožnilo šlechtě rozhodovat samostatně o věroučných otázkách bez ohledu na zeměpána. Šlechtičtí statkáři se v 16. století téměř bez výjimky přiklonili k reformaci. Poněvadž mohli jakožto patronátní páni povolávat faráře, dosazovali ke svým kostelům evangelické duchovní. Kostel sv. Barbory v Ebersbachu je mezi řadou hornolužických evangelických kostelů výjimečný svým dobře dochovaným vybavením z 16. a 17. století. Reformaci zde zavedl

r. 1540 Hans z Bischofswerderu. Roku 1584 získala panství rodina ze Salzy, vlastníci statky v Horní Lužici a Slezsku, jejíž člen Jakub ze Salzy (1481–1539) se stal vatislavským biskupem.

Na severní straně chóru se nachází panská empora. Zde seděl během bohoslužeb patron kostela se svou rodinou. Majitelé panství museli své kostely po stavební stránce udržovat. Za to směli být pohřbeni přímo v kostele. Roku 1606 zde rodina ze Salzy zřídila rodinnou pohřební kapli, v níž se nacházejí figurální náhrobky Fridricha ze Salzy († r. 1609), Kateřiny ze Salzy, rozené z Redernu († r. 1586), a Joba ze Salzy († r. 1619). Mrtví jsou zobrazeni na renesančním náhrobku v životní velikosti.

Barokní oltář a kazatelna byly nadány r. 1723 Martou z Einsiedel. Barokní kostelní věž vznikla r. 1718.

Barbarakirche

Hauptstraße 57A, 02829 Schöpstal OT Ebersbach
tel. +49 3581 / 3609111, info@ebersbach-kirche.de

pondělí až pátek 10:30–15:00

HRANIČNÍ KOSTEL

Podrosche, ležící těsně u polských hranic, leželo dříve na hraničích Zaháňského knížectví a Hornolužického markrabství. Poté, co byla po třicetileté válce potlačena ve Slezsku náboženská svoboda, navštěvovali evangelíci ze Zaháňska bohoslužby v sousední evangelické Horní a Dolní Lužici. Faráři a učitelé z Przewózu (něm. Priebus) odešli r. 1668 na druhý břeh Nisy do tržové vsi Podrosche. Bohoslužby se konaly zprvu pod širým nebem a v provizorním kostele z prken. Roku 1690 byl postaven hrázdný kostel skládající se z osmistranné lodi a pravoúhlé zvonice. Podrosche bylo místem evangelických bohoslužeb pro evangelíky z 27 vsí Zaháňského knížectví až do skončení náboženské perzekuce, mj. i z Przewózu. Tzv. hraniční a útočištní kostely, zřizované kolem katolických částí Slezska, podstatně přispěly k přežití evangelické víry a alespoň k částečnému neúspěchu habsburské protireformace ve Slezsku. Hrázdný kostel vyhořel po úderu blesku 15. května 1907. Roku 1907/08 byl nahrazen kamennou novostavbou, jež se opírala o podobu starého kostela. Kostel v Podrosche je dnes jediným hraničním kostelem v Německu. Všechny ostatní hraniční a útočištní kostely se dnes nacházejí v Polsku.

Evangelische Kirche

Holunderweg, 02957 Krauschwitz OT Podrosche

objednání k návštěvě: tel. +49 35771 69517

GYMNASIUM AUGUSTUM

Martin Luther požadoval zřizování křesťanských škol, aby si mohl každý přečíst a porozumět biblí. Rovněž i v hornolužických městech byly zakládány po zavedení reformace nové školy, v nichž vyučovali luteránsky vzdělaní učitelé. Snad nejznámější humanistickou školou Horní Lužice bylo zhořelecké Gymnasium Augustum. Vzešlo z evangelické latinské školy, založené r. 1530, jež byla r. 1565 přeložena do budovy zrušeného františkánského kláštera a povýšena na gymnázium. Jeho první rektor Petrus Vincentius (1519–1581), předtím působící jako profesor na univerzitě ve Wittenberku, byl přítelem Filipa Melancthona. Jelikož tehdy v Horní Lužici ani ve Slezsku nebyla žádná univerzita, mělo Gymnasium Augustum jakožto vyšší škola za úkol vytvořit evangelickou vzděláneckou elitu. Škola byla úzce spjata s Hornolužickou společností nauk, založenou r. 1779. Gymnasium Augustum využívalo budovu františkánského kláštera založeného ve 13. století

vedle evangelického kostela sv. Trojice, někdejšího klášterního kostela. Středověké klášterní budovy byly nahrazeny v letech 1854–1856 neogotickou školní budovou, jež se stylově podobá anglickým univerzitním kolejím. Dnes v historické školní budově sídlí Augustum-Annen-Gymnasium.

i Augustum-Annen-Gymnasium
Klosterplatz, 02826 Görlitz, www.anne-augustum.de

E Školu lze navštívit jen zvenčí.

KOSTEL SV. PETRA

Kostel sv. Petra (vlastně sv. Petra a Pavla) ležící nad Nisou je farním kostelem Zhořelce. K západní pozdně románské části je připojen pětিলodní halový kostel z 15. století. Špičky věží byly postaveny v letech 1889–1891. Počátek reformace ve Zhořelci

je spojen s Františkem Rotbartem, který byl od r. 1520 a znovu r. 1525 zhořeleckým farářem. Sloužil první evangelickou bohoslužbu a odstranil katolické zvyklosti. Luteránství se však definitivně prosadilo až v polovině 16. století.

i St. Peter und Paul
Bei der Peterskirche, 02826 Görlitz

BOŽÍ HROB

Boží hrob (Heiliges Grab) je krajinným a architektonickým ansámblem napodobujícím svatá místa v Jeruzalémě. Tento tzv. Lužický Jeruzalém byl zřízen v letech 1480–1504 na základě nadace významného zhořeleckého kupce Jiřího Emericha

(1422–1507). Toto místo bylo i po reformaci centrem luteránských poutí, k němuž vedla od 17. století od farního kostela sv. Petra křížová cesta se sedmi zastaveními. Boží hrob symbolizoval Kristovu smrt na kříži a jeho zmrtvýchvstání.

i Heiliges Grab
Heilig-Grab-Straße 79, 02826 Görlitz
tel. +49 3581 315 864, www.heiligesgrab-goerlitz.de

E duben až září pondělí až sobota 10:00–18:00
neděle 11:00–18:00
říjen až březen pondělí až sobota 10:00–16:00
neděle 11:00–16:00

DŮM JAKUBA BÖHMEHO

Švec Jakob Böhme (1575–1624) byl mystikem 17. století, který svými spisy ovlivnil filosofii své doby. Tento selský synek ze Starého Zawidowa (něm. Alt Seidenberg) se usadil ve Zhořelci r. 1599 jako švec. Ačkoliv nebyl univerzitně vzdělán, sepsal r. 1612 svůj vizionářský spis „Aurora čili vycházející Jitřenka“ (Aurora oder Morgenröte im Anfang), jímž zpochybnil některá dogmata luteránské církve. Böhme ztotožnil Boha s přírodou. Vynul přírodně filozofickou mystiku, jíž nadchnul mnoho evangelíků. Hlavní farář zhořeleckého kostela sv. Petra Řehoř Richter obvinil Böhmeho z kacířství a zakázal mu psát. Böhme byl pohřben r. 1624 na zhořeleckém svatomikulášském hřbitově (Nikolaifriedhof).

Dům na východním břehu Nisy, dříve Prager StraÙe 12, byl prvním domovem tohoto ševce poté, co získal zhořelecké měšťanské právo. Roku 1924 byla na jeho fasádu umístěna pamětní deska nesoucí nápis: „V tomto domě bydlel Jakob Böhme od r. 1599 do r. 1610.“

Roku 1898 byl postaven ve zhořeleckém městském parku památník tohoto myslitele a mystika od Johanneše Pfhla (1846–1914). Památník se nachází na německé straně města, rozděleného od r. 1945 řekou Nisou. Na polské straně byl odhalen podobný památník r. 2011 (ulice Okrzei na křižovatce s ulicí Bohaterów Getta) znázorňující pár bot, které podpírají rozevřenou knihu.

V Domě Jakuba Böhmeho se nachází kromě restaurace malé muzeum s expozicí o životě a díle tohoto filozofa. V sousedství (ulice Daszyńskiego 15) se nachází Lužické muzeum (Muzeum Łużyckie).

i Dom Jakuba Böhme
ul. Daszyńskiego 12, 59-900 Żgorzelec
tel. +48 757754616
www.euroopera.org/dom-jakuba-boehme

→ úterý až čtvrtek 12:00–14:00
pátek až neděle 12:00–17:00

KOSTEL PANNY MARIE

Lubáň (něm. Lauban) byla jedním z měst hornolužického Šestiměstí. O Velikonoční neděli r. 1525 se tamější farář Jiří Hew veřejně přihlásil k nové víře tím, že německy kázal proti omylům katolické církve. Reformace se tak prosadila i v Lubáni. Jen klášter magdalenitek zůstal u katolické víry.

Kostel Panny Marie (Frauenkirche), ležící před městskými hradbami, byl postaven v letech 1452–1455. Když bylo v

polovině 17. století rekatolizováno slezské Javorské knížectví, byla tím postižena i slezská místa sousedící s Lubání. Roku 1654 byl proto kostel Panny Marie předán evangelíkům ze slezského Uniegoszcze (něm. Berthelsdorf), Radostowa (Thiemendorf) a Wolbromowa (Klein Neundorf), kteří tak v dobách náboženské perzekuce každou neděli navštěvovali přechodem přes zemské hranice tento svatostánek jako svůj útočištní kostel. Do r. 1945 zůstal lubaňský kostel Panny Marie farním kostelem těchto vsí. Roku 1887/88 byl tento sálový kostel z 15. století neogoticky přestavěn.

Po druhé světové válce převzala tento kostel Evangelicko-Augšpurská církev v Polsku. Kostel Panny Marie tak patří k několika málo tzv. hraničním a útočištním kostelům, kde se i dnes slouží luteránské bohoslužby.

i Kościół ewangelicki Maryi Panny w Lubaniu
al. Kombatantów 1, 59-800 Luban
tel. +48 757210511, www.luban-luteranie.pl

→ otevřeno jen v době bohoslužeb (každou neděli v 11:00)

KOSTEL SV. TROJICE

Klášter magdalenitek v Lubáni byl jednou ze čtyř duchovních institucí, jež náležely k hornolužickým stavům. Jelikož jeptišky rozhodovaly o vře svých poddaných, zůstaly hornolužické vsi tohoto kláštera u katolické konfese. Roku 1845 byla v Lubáni znovu založena katolická farnost užívající klášterní kapli sv. Anny, která byla nahrazena v letech 1857–1861 neogotickým cihlovým kostelem. Kostel, postavený podle plánů mnichovského architekta Johanna Evangelisty Marggraffa (1830–1917), byl zasvěcen sv. Trojici. Po zničení kostela a kláštera magdalenitek za druhé světové války byl v letech 1957–1961 znovu postaven jen kostel, který dnes slouží jako katolický farní kostel města Lubaně.

Kościół pw. Świętej Trójcy
ul. Szymanowskiego 1, 59-800 Lubań

KOSTEL MILOSTI „KRISTOVA KŘÍŽE“

Roku 1653 byly v Jelení Góře (něm. Hirschberg) a okolí rekatolizovány všechny evangelické kostely. Evangelíci, kteří chtěli i nadále navštěvovat své bohoslužby, se museli vydat na mnohahodinovou a mnohdy i mnohadenní pouť do evangelických tzv. hraničních či útočist-

ních kostelů. Během tzv. severní války se zasadil za práva slezských protestantů švédský král Karel XII. (1682–1718), který přiměl r. 1707 císaře Josefa I. (1678–1711) k uzavření tzv. altranštdtské konvence, jíž Josef I. povolil „z císařské milosti“ stavbu dalších šesti evangelických kostelů.

Jedním z těchto tzv. kostelů milosti je i kostel „Kristova kříže (Zum Kreuz Christi)“ v Jelení Góře, který postavil lehnický stavitel Martin Frantz (1679–1742) podle vzoru stockholmského kostela Panny Marie na půdorysu tzv. řeckého kříže. Zvnějšku vedou ke kupoli, korunované barokní věží, čtyři osmistranné vížky. Interiér, obklopený dvěma emporami, se vyznačuje pozoruhodnou barokní výbavou, nadanou bohatými měšťany z Jelení Góry. Iluzionistické fresky pocházejí od pražského malíře Felixe Antonína Schefflera (1701–1760). Kostelní loď a emporie mohou nabídnout místo až pro 4 000 věřících.

Tento kostel milosti byl hlavním evangelickým kostelem Jelení Góry. V letech 1957–2012 byl ovšem užíván jako garnizonní kostel; dnes jde o římsko-katolický farní kostel.

Kościół łaski pw. Świętego Krzyża
ul. 1 Maja 45, 58-500 Jelenia Góra
www.kosciolgarnizonowy.pl

KOSTEL VYKUPITELE

Cieplice Śląskie-Zdrój (něm. Bad Warmbrunn) leží v podhůří Krkonoš. Někdejší rezidenční město hrabat Schaffgotschů je dnes místní částí města Jelenia Góra. V Krkonoších prosadili Habsburkové protireformaci. Pronásledování luteránů skončilo až pruským záborem Slezska. Roku 1741 obdržela obec v Cieplících Śląských-Zdróji povolení k výstavbě evangelického kostela. Původní dřevěná modlitebna byla nahrazena v letech 1774–1779 barokní novostavbou s překrásnou vnitřní výbavou. Dnes koná obec Evangelicko-Augšpurské církve v Polsku z Jelení Góry své bohoslužby v tomto kostele Vykupitele.

Kościół Zbawiciela

Cieplice Śląskie-Zdrój, pl. Piastowski 18, 58-560 Jelenia Góra
www.cieplice.luteranie.pl

HRANIČNÍ KOSTEL

Dnešní katolický kostel sv. Hyacinta v Pogorzelských (něm. Kriegheide) je bývalým evangelickým tzv. hraničním kostelem. Zatímco bylo vybavení většiny evangelických kostelů v Slezsku zničeno po r. 1945, zůstala v Pogorzelských zachována výbava i výmalba. Kostel byl postaven r. 1656 poté, co císařské úřady rekatolizovaly všechny evangelické kostely v Hlohovsku a Javorsku. Evangelíci proto odcházeli k bohoslužbám za hranice do evangelického Lehnického knížectví. Wolf Alexander ze Stosche, majitel panství Chocianów (něm. Klein Kotzenau), nechal proto v Pogorzelských postavit hrázdný kostel starající se o 67 evangelických lokalit.

V interiéru kostela se nachází malovaný dřevěný strop. Uprostřed kostela stojí dřevěný sloup ve tvaru palmy. Za vyřezanými palmovými listy se skrývá otvor na půdu. Věřící se totiž, pokud nepostačovala místa v lodi kostela a na emporách, usazovali na lavicích na kostelní půdě. Na dveřích do sakristie je znázorněn Kristus s oběma učedníky z Emauz před evangelickými kostely v Pogorzelských a Javoru. Jsou zobrazeni jako poutníci 17. století, kteří se vydali na cestu do (hraničního) kostela.

Kościół św. Jacka

Pogorzelska 21, 59-140 Chocianów

+48 768171232, www.salezjanie.pl/pogorzelska

otevřeno jen v době bohoslužby nebo po objednání

TROTZENDORFŮV PAMÁTNÍK

Valentin Trotzendorf, vlastním jménem Friedland, (1490–1556) z Trójce (něm. Troitschendorf) u Zhořelce byl humanistickým učencem a školským reformátorem. Vedl po dlouhá léta złotoryjské gymnázium, založené r. 1523. Sestavil školní řád napodobovaný v celé evangelické ekumeně. Trotzendorfova myšlenka podílu žáků na správě školy a internátu platí ještě dnes za moderní pedagogický postup. Prvním evangelickým kazatelem ve Złotoryji (něm. Goldberg) byl již r. 1522

povoláný Jakub Süßenbach. Z toho důvodu si město nárokuje být považováno za „kolébku evangelického učení ve Slezsku.“ Ačkoliv je Trotzendorf pohřben v Lehnici, je jeho památka od 19. století ve Złotoryji opakovaně připomínána. Roku 1881 bylo Kostelní náměstí přejmenováno v Trotzendorfovo náměstí. Roku 1908 zřídil złotoryjský učitelský spolek památník tohoto velkého humanisty u kostela Panny Marie, který byl sice r. 1950 zničen, ale r. 2005 znovu obnoven na původním místě z podnětu Německé sociálně-kulturní společnosti v Lehnickém kraji, spolu s německé menšiny.

Pomnik Walentego Trotzendorfa
ul. Żeromskiego, 59-500 Złotoryja

KOSTEL PANNY MARIE

Kostel Panny Marie, postavený ve 14. století jako gotická halová stavba, byl v letech 1522–1946 evangelickým farním kostelem Złotoryje. Na severní stěně chóru se nachází epitaf Valentina Trotzendorfa, pohřbeného v Lehnici. Tato renesanční památka, zhotovená r. 1566, znázorňuje Krista u Posledního soudu a pod ním modlíciho se humanistu Valentina Trotzendorfa. Kostel Panny Marie je dnes katolickým farním kostelem.

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny
ul. Niepodległości 8, 59-500 Złotoryja

FRANTIŠKÁNSKÝ KLÁŠTER A KOSTEL SV. HEDVIKY

Kostel sv. Hedviky, založený r. 1212 slezskou patronkou sv. Hedvikou, byl spojen od 13. století s františkánským klášterem. Po zrušení kláštera sem přenesl Valentin Trotzendorf slavné złotoryjské gymnázium.

Roku 1704 byl však klášter vrácen františkánům. Klášter i kostel byly barokně přestavěny. Od r. 1810 byl kostel sv. Hedviky katolickým farním kostelem.

Kościół św. Jadwigi
ul. Klasztorna 18, 59-500 Złotoryja

PIASTOVSKÉ MAUSOLEUM

Piastovci byli nejstarší polskou a slezskou panovnickou dynastií. Slezští Piastovci, kteří se počínaje 13. stoletím poddali českému králi, se brzy přihlásili k Lutherovu učení. Vévoda Fridrich II. Lehnicko-Břežský (1480–1547) pomohl výrazně od r. 1523/24 prosazení reformace ve svém teritoriu. Lehnice se tím stala baštou luteránství v Dolním Slezsku. Obyvatelé Lehnického knížectví zůstali převážně luterány i poté, co lehničtí Piastovci konvertovali r. 1614 ke kalvinismu. I když vestfálský mír (r. 1648) přiznal vévodům z Lehnice, Wołowa a Břehu svobodu vyznání, započali přesto Habsburkové po smrti posledního legitimního Piastovce vévody Jiřího Viléma (1660–1675) s protireformací i na Lehnicku.

Matka posledního vévody Luisa z Anhaltu-Desavy (1631–1680) založila mauzoleum piastovského rodu. Tato barokní kupolovitá stavba podle návrhu Carla Rossiho († r. 1688) byla přistavěna v letech 1677–1679 ke kostelu sv. Jana. Členové knížecího domu odpočívají v pěti sarkofázích stojících v přízemí v nikách ve zdi. Obrazový program navrhl slezský básník Daniel Kašpar z Lohensteinu (1635–1683). Vybavení mausolea ponechali beze změn i jezuité poté, co přistavěli v letech 1700–1720 k mausoleu svoji kolej a jezuitský kostel sv. Jana Křtitele.

i Mauzoleum Piastów przy kościele św. Jana Chrzciela
ul. św. Jana
59-200 Legnica
tel. +48 767244177
legnica@franciszkanie.pl
www.legnica.franciszkanie.pl

přístup přes kostel sv. Jana, otevřený denně

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA

Katolický katedrální kostel sv. Petra a Pavla byl kdysi městským evangelickým farním kostelem. Vévoda Fridrich II. zde r. 1522 zavedl reformaci. Dochovalo se zde vybavení z 16. a 17. století: lavice lehnické městské rady, kazatelna a četné náhrobky. Po vyhnání německého obyvatelstva převzali

kostel katolíci, který je od r. 1992 katedrálou nově založeného lehnického biskupství.

i Katedrała św. św. Apostołów Piotra i Pawła
pl. Katedralny, 59-200 Legnica

RYTÍŘSKÁ AKADEMIE

Rytířská akademie, otevřená r. 1708, byla významnou internátní školou slezské a později i pruské šlechty. Tento ústav byl otevřený jak evangelíkům, tak katolíkům. Prostředky na provoz školy byly získávány z nadace, tzv.

Johannesstiftung, bezdětného lehnického vévody Jiřího Rudolfa (1595–1653). V letech 1726–1728 byl postaven monumentální barokní palác podle plánů vídeňského architekta Josefa Emanuela Fischera z Erlachu (1693–1742). Dnes sídlí v Rytířské akademii Lehnické muzeum mědi (Muzeum Miedzi w Legnicy).

i Akademia Rycerska
ul. Chojnowska 2, 59-220 Legnica

➔ úterý, středa, pátek 10:00–17:00
čtvrtek 12:00–19:00
sobota 10:00–19:00
neděle 12:00–18:00

PAMÁTNÍK REFORMACE

Roku 1524 zavedl Johann Heß (1490–1547), farář u kostela sv. Máří Magdaleny, ve Vratislavi nový církevní řád podle wittenberského vzoru. Tento evangelický kazatel je považován vedle Ambrosia Moibana (1494–1554) a některých jiných duchovních za „otce slezské reformace.“

Zavedení reformace ve Vratislavi připomíná Památník reformace na vnější straně chóru kostela sv. Máří Magdaleny. Reliéf zhotovil r. 1917 Paul Schulz u příležitosti čtyřsetletého reformačního jubilea. Představuje Johanna Heße a čtyři další zástupce slezské reformace. Po r. 1945 byly zničeny jeho obličej a nápisy.

Tato trojlodní gotická bazilika byla do r. 1945 největším městským evangelickým kostelem a hlavním slezským evangelickým chrámem. Generální

superintendent zde jakožto nejvyšší duchovní zemské církve ordinoval všechny nově povolane slezské faráře. S výjimkou špiček svých věží byl tento kostel zničený během druhé světové války znovu obnoven. Dnes je kostel katedrálou vratislavského biskupství Polské katolické církve, člena v Polsku menšinové starokatolické církve.

Katedrálá św. Marii Magdaleny
ul. Łaciarska (památník), ul. Szewska 10 (kostel)
www.mariamagdalena.wroclaw.pl

KOSTEL SV. ALŽBĚTY

Tento gotický kostel, ležící v severozápadním rohu hlavního náměstí, byl od r. 1525 do r. 1946 druhým farním evangelickým kostelem města Vratislavi. Reformaci zde zavedl humanista Ambrosius Moibanus (1494–1554), který studoval ve Wittenberku a který byl r. 1525 zvolen z popudu reformátora Johanna Heße zdejším farářem. Poslední evangelické bohoslužby se zde konaly r. 1946. Dnes slouží tato trojlodní cihlová bazilika jako garnizonní (vojenský) katolický kostel.

Kościół Garnizonowy św. Elżbiety
ul. św. Mikołaja, 50-137 Wrocław

KOSTEL SV. KRYŠTOFA

Tento gotický sálový kostel je farním kostelem německé evangelické obce ve Vratislavi a Dolním Slezsku. Tento svatostánek, zasvěcený sv. Kryštofovi, vznikl v 15. století. Od r. 1619 byl užíván evangelickými Poláky ve Vratislavi. Polské bohoslužby se zde přestaly slavit r. 1829.

Roku 1958 byl kostel předán Němcům, kteří zůstali ve Vratislavi. Dnes pochází většina návštěvníků zdejších bohoslužeb z řad Němců, kteří se přistěhovali do Vratislavi po r. 1990.

Kościół św. Krzysztofa
pl. św. Krzysztofa, 51-675 Wrocław
www.stchristophori.eu

KOSTEL MÍRU „SV. TROJICE“

Po třicetileté válce se Habsburkové pokoušeli o rekatolizaci Slezska. Vestfálský mír z r. 1648 umožnil císaři Ferdinandu III. zavřít evangelické kostely v jeho dědičných slezských knížectvích a vyhnat jejich faráře. Evangelíci si však směli zřídit před branami měst Hlohova, Svídnice a Javoru tzv. kostely míru. Kostely byly postaveny v letech 1652–1657 jen ze dřeva a hlíny, neboť použití jiného materiálu bylo zakázáno.

Vratislavský stavitel Alfred von Saebisch (1610–1688) navrhl pro Svídnicí prostornou hrázděnou stavbu s plochým dřevěným stropem a třemi emporami. V tomto kostele míru se nachází 3 000 míst k sezení, přičemž může celkem pojmout 7 500 návštěvníků bohoslužeb. Vnitřek kostela je bohatě vymalován. Poté, co byla altranštádtskou konvencí (r. 1707) povolena stavba zvonice, byla r. 1708 postavena vedle kostela volně stojící zvonice. Barokní oltář byl zřízen r. 1752.

Kostely míru jsou působivým dokladem statečnosti evangelických Slezanů, kteří se nenechali odvrátit od své víry. Společné bohoslužby a cesty evangelíků zdaleka do těchto kostelů (tzv. Kirchenfahrten) posilovaly stálost a vytrvalost luteránů ve víře.

Kostel míru ve Svídnici je dnes svato-stánkem Evangelicko-Augšpurské církve v Polsku. Roku 2001 byl tento největší hrázděný kostel na světě – spolu s kostelem míru v Javoru – zapsán na listinu světového kulturního dědictví UNESCO.

❶ Kościół Pokoju pw. Trójcy Świętej
pl. Pokoju 6, 58-100 Świdnica
tel. +48 748522814, kosciol@kosciolpokoju.pl,
www.kosciolpokoju.pl

➔ duben až říjen pondělí až sobota 9:00–18:00
neděle 11:30–18:00
listopad až březen po telefonickém objednání

DOMEK NA SBORU

Kunvald (něm. Kunwald) je místem založení jednoty bratrské. Kolem r. 1457 se usídlili v této vsi v Orlických horách přívrženci kazatele Petra Chelčického (cca 1390–1460), kteří založili radikální náboženské společenství odmítající světskou moc a majetek a usilující o návrat k prvotní církvi. „Bratři zákona Kristova“ se oddělili od utrakvistické církve tím, že povolávali vlastní kněží a v osobě Matěje z Kunvaldu i vlastního biskupa, zvoleného r. 1467. V 16. století byla jednotka bratrská silně ovlivněna německou reformací. Čeští luteráni, utrakvisté i jednotka bratrská se r. 1575 dohodli na společných věroučných zásadách, tzv. České konfesi (Confessio Bohemica). Bratrské obce nevznikaly jen v Čechách, ale i na Moravě a v Polsku. Dřevěný domek Na Sboru v Kunvaldu byl postaven tradičním způsobem v 15. století a později byl mnohokrát opraven. Nachází se v něm prostá modlitebna a sbor kunvaldských bratří.

Po vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře r. 1620 museli bratři konvertovat nebo opustit zemi, takže jednotka v Čechách téměř zanikla. V domku byla zřízena katolická škola. Později zde bydlela rodina sedláků. Domek získala r. 1929 Českobratrská církev evangelická, jež navazuje záměrně již svým názvem na tradici husitů a jednoty bratrské. Domek od té doby slouží jako památník. Nad domkem byl r. 1910 zřízen památník Jana Amose Komenského (1592–1670), posledního biskupa staré jednoty bratrské.

❶ Domek Na Sboru, Kunvald 40, 561 81 Kunvald,
tel. +420 465619160, www.kunvald.info/domek-na-sboru

➔ červenec/srpen úterý až neděle 9:00–17:00
květen/červen, září úterý až neděle 9:00–17:00 po domluvě v domě č. p. 189 v Kunvaldu (pod domkem), v ostatních měsících jen po objednání

BÝVALÝ SBOR ČESKÝCH BRATŘÍ

Mladá Boleslav (něm. Jungbunzlau) byla v 16. a 17. století centrem jednoty bratrské, evangelické církve, jež se oddělila od husitů/utrakvistů. Biskupové jednoty sídlili v Mladé Boleslavi, jež byla tehdy považována za „Řím“ této církve. Bývalý sbor je jedinečnou památkou českých evangelických tradic.

Bývalý sbor jednoty byl postaven v letech 1544–1554 italským staviteltem Matteem Borgorellim (cca 1510–1572) v renesančním stylu. Jen okenní kružby upomínají na gotické tradice. Bratři se shromažďovali v prostém kostelním prostoru bez výzdoby. Prostřední loď je obklopena bočními loděmi s emporami. Obrazy se ve sborovém kostele nenacházely. Důraz kladený na slovo Boží podtrhovaly biblické citáty v češtině v oltářním prostoru. Znázornění erbů dokazují, že se mezi bratry nacházeli i vlivní šlechtici.

Po bitvě na Bílé hoře r. 1620 byla bratrská obec zakázána. Kdo nepřestoupil ke katolicismu, musel opustit zemi. Mnozí bratři odešli do Saska. Jejich sbor byl r. 1624 předán katolické církvi a zasvěcen sv. Václavu. V důsledku josefínských reforem byl sbor r. 1787 přeměněn na vojenský sklad. Město Mladá Boleslav převzalo někdejší sbor r. 1899. Po jeho obnovení do původního stavu z 16. století zde bylo zřízeno městské muzeum. Od r. 1982 slouží bývalý sbor jako kulturní centrum a místo výstav.

i Sbor českých bratří
Českobratrské náměstí 123, 293 01 Mladá Boleslav
tel. +420 326109406; www.kulturamb.eu/sbor-ceskych-bratri

duben až listopad úterý až neděle 10:00–16:00

KATOLICKÝ KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE

Mladoboleslavský katolický farní kostel byl postaven v 15. a 16. století jako farní kostel utrakvistů, husitského náboženského hnutí oddělivšího se od římské církve. Kalíšníci přijímali svátost oltářní pod obojí způsobou (chléb i víno). Proto se nachází na okně s kružbou vlevo od vstupu do kostela jejich věroučný symbol, kamenný kalich. V důsledku protireformace byl kostel rekatolizován a počátkem 18. století přestavěn v barokním slohu.

i Kostel Nanebevzetí Panny Marie
Komenského náměstí, 293 01 Mladá Boleslav

BÝVALÁ TISKÁRNA JEDNOTY BRATRSKÉ

Návrší na levém břehu Jizery bylo pojmenováno po biblické hoře Karmel ve Svaté zemi. Na místě kláštera, zaniklého v husitských válkách, vznikla významná škola jednoty bratrské, nahrazená po bitvě na Bílé hoře

opět klášterem. Dnes se zde nachází soukromá střední škola (č. p. 77). Protilehlý dům z 16. století byl někdejší tiskárnou jednoty bratrské, kde se tiskly bible, evangelické zpěvníky a teologické spisy.

i Tiskárna jednoty bratrské
Na Karmeli 66, 293 01 Mladá Boleslav

LUTHERŮV HRAD

Roku 1584 založil Melchior z Redernu, majitel frýdlantského panství, v podhůří Jizerských hor horní město „České Nové Město“ (něm. Neustadt an der Tafelfichte), kde usídlil především saské horníky, kteří těžili v okolních horách měď, železo a cín. Roku 1607 zde nechala Kateřina z Redernu postavit evangelický kostel. Celé severní Čechy byly tehdy většinou luteránské. Po bitvě na Bílé hoře (r. 1620) byl tehdejší majitel panství Kryštof II. z Redernu z Frýdlantu vyhnán. Roku 1650/52 bylo město rekatolizováno. Jezuité dali jeho luteránským obyvatelům na výběr: buď konvertovat, nebo odejít.

Teprve na konci 19. století se zde opět vytvořila malá evangelická obec, jež založila r. 1901 spolek pro stavbu svého kostela a pověřila architekta Ottu Bartninga (1883–1959) stavbou evangelického komunitního centra. Bartning, který výrazně ovlivnil sakrální architekturu 20. století, postavil do té doby řadu kostelů evangelické diaspory v habsburské monarchii. Kostel byl vysvěcen v srpnu r. 1912.

„Lutherův hrad“ (Lutherburg) stojí mimo centrum Nového Města pod Smrkem. Jeho jméno bylo odvozeno od známého Lutherova zpěvu „Náš Bůh je pevný hrad“ (Eine feste Burg ist unser Gott). Otto Bartning vytvořil harmonický ansámbl sborového sálu, fary a věže s odlišnými střechami a relativně prostými fasádami.

Po vyhnání Němců z Nového Města byl kostel předán evangelickým Čechům ze Zelówa u Lodže v Polsku a Michalovky na Ukrajině. Oni a jejich potomci tvoří dnes obec Českoobraské církve evangelické.

Evangelický kostel (Lutherův hrad)

Blahoslavova 325, 463 65 Nové Město pod Smrkem,
tel. +420 777088472 nebo +420 482325176
www.nove-mesto-pod-smrkem.evangelnet.cz

otevřeno jen v době bohoslužeb nebo po objednání

KOSTEL KRISTA SPASITELE

Frýdlant (něm. Friedland) byl až do rekatolizace Čech baštou luteránství. Páni Bibrštejna na Frýdlantu zde zavedli reformaci ve 30. letech 16. století. Zdejší městský farní kostel, dnes katolický kostel Nalezení sv. Kříže, byl postaven v letech 1549–1551 jako luteránský kostel. Protireformace začala vyhnáním rodiny Redernů, jejíž majetek byl zkonfiskován. Roku 1624 byl

z Frýdlantu vykázán evangelický farář Wolfgang Günther (1586–1636). Obyvatelé, kteří nechtěli konvertovat ke katolicismu, odešli do Saska. Teprve v 19. století byl obnoven život evangelické obce. V letech 1902–1904 zde vybudovala luteránská obec s podporou Jednoty Gustava Adolfa na okraji města evangelický kostel Krista Spasitele. Bonnský architekt Julius Rolffs (1879–1946) navrhl neogotický sálový kostel se západní věží. Okenní tabulky dodala Královská saská dvorní malířská dílna C. L. Türckeho ze Žitavy. Jedno okno znázorňuje erb

Kateřiny z Redernu, rozené hraběnky Šlikové († r. 1617), která výrazně podporovala luteránskou víru na svém frýdlantském a libereckém panství.

Kostel Krista Spasitele byl užíván německou luterskou obcí až do r. 1945. Po jejím vyhnání převzala kostel Československá církev husitská.

Evangelický kostel Krista Spasitele

Vrchlického 945, 464 01 Frýdlant
tel. +420 731520042, nocsh.frydlant@email.cz

otevřeno jen v době bohoslužeb nebo po objednání

ZÁMECKÁ KAPLE

Frýdlantský zámek je zřejmě nejpůsobivějším renesančním zámkem v severních Čechách. Toto panské sídlo, vypínající na skále vysoko nad řekou Smědou, vzešlo ze středověkého hradu, střežícího blízké hranice s Horní Lužicí a Slezskem. Roku 1554 získal frýdlantské panství, zahrnující velkou část Jizerských hor, rod pánů z Redernu. Tato šlechtická rodina podporovala zavádění reformace v severních Čechách. Fridrich z Redernu († r. 1564) vydal luteránský církevní řád. Melchior z Redernu (1556–1600) nechal od r. 1598 vystavět tzv. dolní zámek a evangelickou zámeckou kapli podle plánů italského stavitele Marca Spazia. Tato pravoúhlá stavba je opatřena renesančními štíty. Fasádu kaple zdobí sgrafito. V interiéru kaple se nachází nádherný renesanční oltář.

Jelikož se Kryštof z Redernu (1591–1642) připojil k českému stavovskému povstání, byl jeho majetek zkonfiskován r. 1620 z příkazu císaře Ferdinanda II. (1578–1637). Luterán Kryštof Redernu musel uprchnout do Polska. Císař udělil frýdlantské panství Albrechtu Václavu Eusebiovi z Valdštejna (1583–1634). Hned nato vypověděl tento vévoda frýdlantský všechny luterány. Během několika málo let bylo frýdlantské panství rekatolizováno. Evangelická zámecká kaple byla sice zachována, ale byla upravena pro římsko-katolickou bohoslužbu.

Zámek Frýdlant, 464 01 Frýdlant
tel. +420 482312130
frydlant@npu.cz, www.zamek-frydlant.cz

duben až říjen úterý až neděle 9:00–16:00
v červenci/srpnu také až do 16:30
Interiéru je možné navštívit jen s průvodcem.

POUTNÍ KOSTEL NAVŠTÍVENÍ PANNY MARIE

Barokní poutní kostel v Hejnicích (něm. Haindorf) je největší sakrální stavbou severních Čech. Zdejší pouť vznikla již ve 14. století. Podle legendy postavil r. 1311 jeden chudý sítář a řešetář na jednu lípu obraz Panny Marie, který předtím získal v Žitavě, a modlil se k ní, aby pomohla jeho nemocné ženě a dětem. Protože se žena a děti se uzdravily, uvěřili lidé v zázračnou moc tohoto milostivého obrazu. Na místě zázraku vznikl gotický kostel. Roku 1558 byla v Hejnicích zavedena reformace, čímž skončil zdejší mariánský kult.

S rekatolizací Čech v 17. století však byla mariánská pouť obnovena. Hrabě František Ferdinand Gallas (1635–1697), majitel frýdlantského panství, povolal do Hejnic františkány, kteří zde zřídili klášter a přestavěli zázračné místo v monumentální pomník protireformace. Poutní kostel se dvěma věžemi vznikl v letech 1722–1729 podle návrhu pražského architekta Marcantonio Canevalloho (1652–1711). Hlavní kupole, vysoká 35 metrů, se klene nad kostelní lodí. Malby znázorňují korunování Panny Marie na královnu nebes. Barokní oltář obsahuje zázračný obraz, k němuž se dodnes pořádají poutě. Bývalý františkánský klášter dnes slouží jako místo setkávání (Mezinárodní centrum duchovní obnovy).

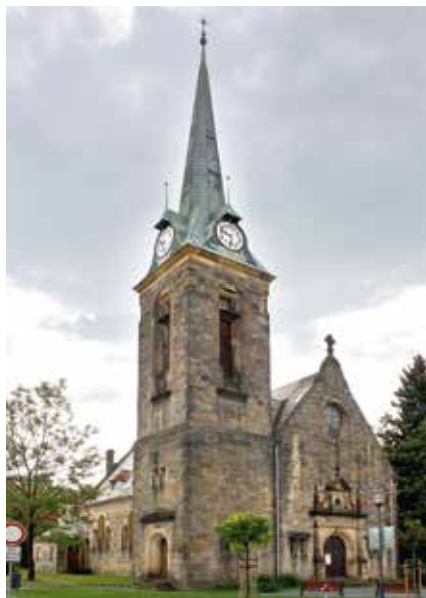

Kostel Navštívení Panny Marie
Klášteří 1, 463 62 Hejnice
tel. +420 482360211, mcdo@mcdo.cz, www.mcdo.cz

duben až září pondělí až neděle 9:00–17:00
říjen až březen 9:00–16:00

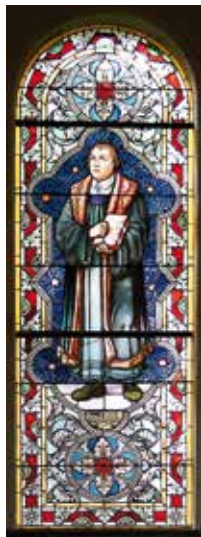
CHRÁM POKOJE

Také v Hrádku nad Nisou (něm. Grottau), českém městě souse-
dícím s Žitavou, se v
16. století prosadilo
luteránství. V důsled-
ku protireformace po
r. 1620 bylo evange-
lické obyvatelstvo
přinuceno přijmout
katolicismus. Teprve v
19. století se opět vy-
tvořila – mj. díky mig-
raci ze Saska – evan-
gelická obec. Roku
1930 se hlásilo 17
procent obyvatelstva
Hrádku k evangelické
konfesi.

Evangelický Chrám pokoje, stojící v sousedství katolického farního kos-
tela, byl postaven r. 1900/01 podle plánů Johannese Vollmera (1845–
1920) a Heinricha Jassoye (1863–1939) z Berlína-Charlottenburgu. Kostelní loď a po straně
stojící věž jsou obloženy saským pískovcem. Portál je zhotoven v (neo)renesančním stylu, a
poukazuje tak na onu dobu, kdy byl Hrádek luteránským městem. Prostý interiér je zaklenut
valenou klenbou. Okenní tabulky byly zhotove-
ny Královskou saskou dvorní malířskou dílnou
C. L. Türckeho ze Žitavy, jež tehdy provozovala
v Hrádku pobočku. Do ornamentálního zaskle-
ní byly zapuštěny obrazy Martina Luthera a Fili-
pa Melancthona v životní velikosti.

Po vyhnání Němců byl evangelický Chrám po-
koje předán Československé církvi husitské,
jež tento svatostánek dodnes užívá. Histori-
cké vybavení se z velké části dochovalo včetně
Luthera okna.

Kostel Pokoje

Lutherova 496, 463 34 Hrádek nad Nisou
tel. +420723255696, hedvika.z@eurnet.cz

otevřeno jen v době bohoslužeb nebo po objednání

HRADNÍ KAPLE SV. BARBORY

Hrad Grabštejn
(něm. Grafen-
stein), založený ve
13. století, byl cen-
trem významného
panství purkrabích
z Donína v Lužic-
kých Horách. Stře-
dověký hrad byl v
16. století přesta-
věn v renesanční
zámek. Hradní
kaple sv. Barbory
je jedním z mála
severočeských
sakrálních prosto-
rů s vybavením
charakteristickým
pro luteránství.
Přestavbu zámku
a kaple inicioval
císařský rada Jiří

Mehl ze Střelice (cca 1514–1589), jenž získal toto panství od zadlužených
Donínů r. 1562. Ačkoliv byl Mehl luteránem, sloužil jako již jeho otec
Baltazar věrně katolickým Habsburkům, za což byla rodina povýšena r.
1531 do šlechtického stavu. Tento císařský rada a vicekancléř Českého
království byl činný i v korunních zemích Slezsku a Horní Lužici.

Prostor kaple je členěn pilíři ve zdi, nad nimiž se zdvihá klenba. Plocha
zdí a stropu je ozdobena působivými renesančními malbami. Obrazo-
vá pole, obklopená květinovými motivy a arabeskami, obsahují scény z
Kristova utrpení a alegorie ctností a neřestí. Na pilířích ve zdi se nachá-
zejí znázornění evangelistů a apoštolů. K vybavení z 16. století náleží
také pomalovaná lavice pod emporou vybíhající do prostoru. Ačkoliv
byla i zde provedena protireformace, byla kaple ponechána v původ-
ním stavu. Pouze oltář byl odstraněn. Oltář dnes obsahuje kopii ob-
razu „Madona s pomerančovíkem“ z dílny Lucase Cranacha staršího
(kolem r. 1472–1553). V letech 1994–2009 byla hradní kaple nákladně
restaurována.

Hrad Grabštejn

Grabštejn, 463 34 Hrádek nad Nisou
tel. +420 482724301, grabstejn@npu.cz

viz též www.hrad-grabstejn.cz

STAROKATOLICKÁ KATEDRÁLA

Český Varnsdorf (něm. Warnsdorf), někdejší luteránská obec na hornolužických hranicích, byl od 19. století centrem Starokatolické církve Rakouska, jež se oddělila r. 1871 od římsko-katolické církve, protože odmítla dogmata zavedená na Prvním vatikánském koncilu jako např. neomylnost papeže. Roku 1872 založil charismatický vůdce starokatolíků v Čechách a Rakousku farář Anton Nittel (1826–1907) ve svém

rodišti Varnsdorfu starokatolickou obec a začal stavět vlastní kostel. V prosinci r. 1874 byl vysvěcen tento klasicistní sálový kostel se západní věží. Šlo o první kostel starokatolické církve na světě, jež byla státem uznána až r. 1877. Roku 1897 bylo přeneseno sídlo biskupa Starokatolické církve Rakouska z Vídně do Varnsdorfu.

Roku 1930 náleželo 16 procent obyvatel Varnsdorfu ke starokatolické obci. Také v okolí města byli starokatolíci silně početně zastoupeni. Po vyhnání Němců starokatolická obec zanikla. Roku 1995 bylo přeneseno sídlo biskupství Starokatolické církve v České republice do Prahy. Varnsdorfský kostel, dnes konkatedrála Proměnění Páně, je od té doby farním kostelem starokatolíků v severních Čechách.

V kostele jsou umístěny pamětní desky upomínající na zakladatele obce Antona Nittela a varnsdorfského stavitele Gustava Stolleho, který tento kostel navrhl. Kristova socha na oltáři je dílem sochaře Vinzenze Pilze (1816–1896), varnsdorfského rodáka.

Kostel Proměnění Páně

Tyršova 1232, 407 07 Varnsdorf

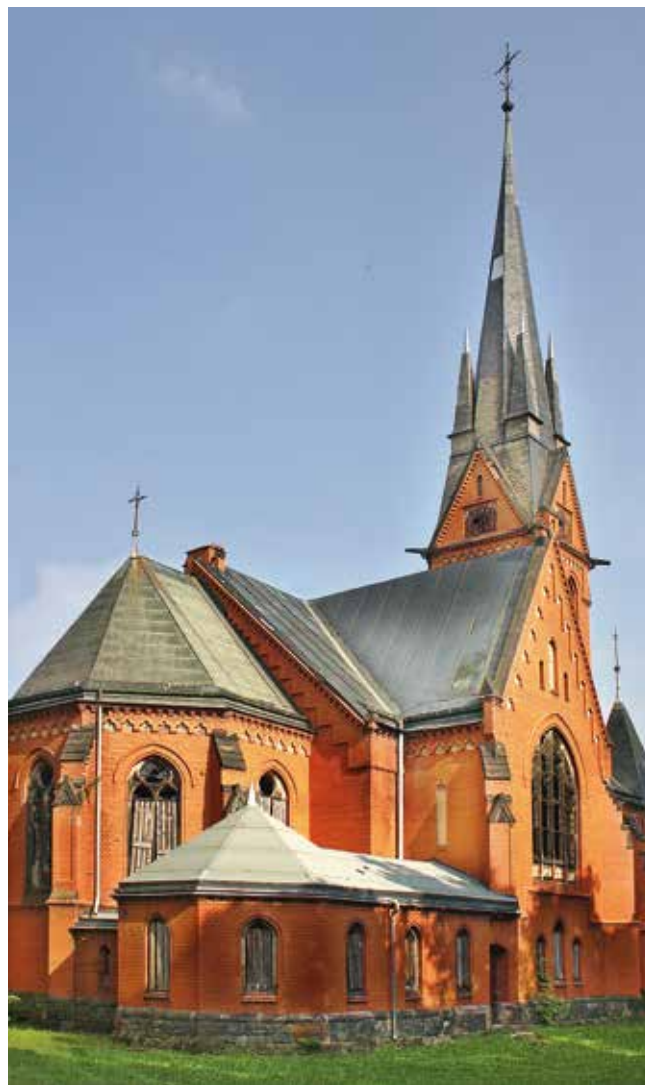
tel. +420 414120359, communio@varnsdorf.cz

www.starokatolicivdf.com

otevřeno jen během bohoslužeb

ČERVENÝ KOSTEL (KOSTEL MÍRU)

Roku 1871 byla ve Varnsdorfu založena luteránská obec. Evangelíci ovšem zpočátku užívali starokatolický kostel. Stavbou tzv. Kostela míru r. 1904/05 získali vlastní svatostánek. Neogotický kostel postavený z červených cihel je označován také jako „Červený kostel.“ Stavbu navrhl drážďanský architekt Woldemar Kandler (1866–1929). Po druhé světové válce převzala kostel Československá církev husitská. Od r. 1960 je kostel prázdný a chátrá.

Červený kostel

T. G. Masaryka, 407 07 Varnsdorf

LORETÁNSKÁ KAPLE

Loretánská kaple je nadací knížete Antonína Floriána z Lichtenštejna (1656–1721), který r. 1681 získal severočeské panství Rumburk. V Rumburku usídlil žebrařský řád kapucínů, aby potlačil vliv luteránů ze sousedního Saska. Mniši se starali o pouť k loretánské kapli, postavené v letech 1704–1707 zřejmě podle návrhu vídeňského dvorního architekta Johanna Lu-

kase von Hildebrandta (1668–1745). Kaple obsahuje „kopii“ rodného domu Panny Marie, který byl podle legendy přenesen anděly r. 1291 z Nazaretu do italského Loreta. Svatý dům je obložen pískovcem a štukovými reliéfy. Pískovcové sochy vytvořil sochař Johann Franz Bienert ze Schirgiswalde. V interiéru se nachází kopie obrazu Černé Madony z Loreta, která byla považována již brzy po svém vystavení za zázračný obraz.

V letech 1743–1755 bylo toto poutní místo obklopeno křížovou chodbou, obsahující křížovou cestu a kapli na Kalvárii, k níž vedly Svaté schody, symbolizující schody v domě Piláta Pontského, po nichž musel vystoupat Kristus, aby si vyslechl svůj ortel. Nástropní malby v křížové chodbě zhotovili v letech 1899–1902 malíři Josef Neumann starší a mladší z Horního Jindřichova. Kapucínský klášter byl zrušen r. 1950. V 90. letech 20. století došlo v Rumburku k obnově poutě k Černé Madoně z Loreta.

Loreta Rumburk

Třída 9. května, 408 01 Rumburk

tel. +420 604555922, loreta.rumburk@seznam.cz

www.loretarumburk.cz

duben až říjen úterý až sobota 10:00–17:00

listopad až březen 9:00–16:00

EVANGELICKÝ KOSTEL

Rumburská obec Českobratrské církve evangelické užívá někdejší katolický kostel sv. Jana Nepomuckého, postavený v letech 1775–1778 Johannesem Hoffmannem, ovšem již r. 1787 odsvěcený. Kostel byl poté využíván jako sýpka a taneční sál, dříve než ho koupil továrník Carl Dittrich z Krásné Lípy, který ho přeměnil v kostel německé evangelické obce. V srpnu r. 2003 kostel vyhořel, avšak do r. 2009 byl znovu opraven s pomocí německých evangelíků. V postranní budově se nachází čajovna a kavárna.

Sbor Českobratrské církve evangelické

Krásnolipská 540/22, 408 01 Rumburk

středa až sobota 15:00–22:00

KŘÍŽOVÁ CESTA NA KŘÍŽOVOU HORU

Z Jiřetína (něm. St. Georgenthal) vede působivá křížová cesta na 563 metrů vysokou Křížovou horu, jež upomíná jakožto památka protireformace na rekatolizaci Šluknovského výběžku, kde se v polovině 16. století prosadilo luteránství.

Během rekatolizace se prý odstěhovalo sedm bratří Donathů do saské Horní Lužice. Podle legendy se jim první noc zdál sen, v němž je vyzýval ukřižovaný Kristus k návratu. Nejmladší bratr se vrátil, přijal katolicismus a vztyčil na svém pozemku dřevěný kříž. Nemocní, kteří se pomodlili před tímto křížem, se uzdravili. Katolický farář Václav Gürtler využil tuto víru v zázraky a zřídil zde na počátku 18. století křížovou cestu a založil místní pouť.

Farář Gottfried Ließner nahradil r. 1759 dřevěné kříže kamennými zastaveními. Na svahu Křížové hory stojí jedenáct rokokových zastavení. Jejich počátek tvoří Olivetská hora se znázorněním Krista přijímajícího od anděla kalich utrpení. Dvanácté zastavení představuje kaple na vrcholu Křížové hory, postavená v letech 1783–1791, jež byla v 19. století opatřena věží.

Křížová hora byla jedním z nejnavštěvovanějších poutních míst severních Čech. Papež Řehoř XVI. (1765–1846) udělil plnomocné odpustky těm, kteří navštívili poutní místo o jednom z pěti stanovených svátků. Zchátralý areál byl po r. 1991 opraven.

i Křížová cesta na Křížové hoře
Křížová
407 56 Jiřetín pod Jedlovou

E celoročně přístupné

KOSTEL SV. ANNY

Kostel sv. Anny v severočeském horním městě Krupce (něm. Graupen) skrývá nejstarší dochovaný Lutherův obraz v Čechách. V okrajových německých oblastech Čech se luteránství prosadilo již během první poloviny 16. století. Roku 1576 převzali

luteráni pozdně gotický kostelík sv. Anny, postavený nad Krupkou r. 1515/16. Z evangelické éry se zde zachoval nadživotní obraz Martina Luthera na vítězném oblouku. V interiéru se rovněž dochovala dřevěná empora (kruchta), jejíž pole jsou pomalována biblickými motivy. Roku 1609 byl kolem kostela založen evangelický hřbitov. Renesanční vstupní brána pochází z r. 1615.

Brzy po porážce českých stavů v bitvě na Bílé hoře r. 1620 začala protireformace i v Krupce. Roku 1624 musel toto horní město opustit jeho evangelický farář. Kostel sv. Anny získali opět katolíci. Počínaje pozdním 17. stoletím byl kostelík sv. Anny využíván jen jako hřbitovní kaple. Před několika lety byl znovu odkryt přemalovaný Lutherův obraz. Vyřezávaný renesanční oltář, dílo sochaře Franze Dittricha mladšího ze saského Freibergu z r. 1614, byl ukraden r. 1990.

i Kostel sv. Anny
Libušín, 417 41 Krupka
www.krupka-mesto.cz/kostel-sv-anny/g-2318

E květen až září pátek 13:00–17:00
sobota/neděle 10:00–17:00

POUTNÍ KOSTEL V BOHOSUDOVĚ

Mariánský poutní kostel v Bohosudově (něm. Mariaschein) patří k oněm katolickým místům, jež byla zřizována v severních Čechách jako hráz proti luteránství. Jezuité, povolání do Krupky r. 1587, pořádali první poutě k zázračnému mariánskému obrazu, nalezenému podle legendy v jednom stromě. Poutní kostel byl přestavěn v letech 1701–1708 v barokním slohu podle návrhu litoměřického architekta Giulia Broggia (1628–1718) a jeho syna Octavia Broggia (1670–1742). Kolem kostela se nachází oválná křížová chodba se sedmi kaplemi. Bohosudov byl oblíbeným poutním místem katolických Lužických Srbů z Horní Lužice.

Bazilika Panny Marie Sedmibolestné

Mariánské náměstí, 417 41 Krupka

tel. + 420 417861363

www.krupka-mesto.cz/bazilika-panny-marie-sedmibolestne/d-1749

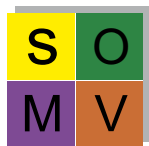
úterý/středa, sobota 9:00–16:00

pátek, neděle 10:00–16:00

Publikace Slezsko-hornolužického muzejního svazu
(Schlesisch-Oberlausitzer Museumsverbund)
www.oberlausitz-museum.de

a Centra pro kulturu a dějiny (Zentrum für Kultur//Geschichte)
www.zkg-dd.de

Podpořeno:

Die Beauftragte der Bundesregierung
für Kultur und Medien

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

IMPRESSUM

Vydavatel:

Slezsko-hornolužický muzejní svaz
(Schlesisch-Oberlausitzer Museumsverbund)
Schloss Krobnitz, Am Friedenstal 5, 02894 Reichenbach,
OT Krobnitz, Tel. +49 35828 / 88700, oberlausitz-museum.de

Zdroj, koncept a obsahy:

Centrum pro kulturu a dějiny (Zentrum für Kultur//Geschichte),
Dr. Lars-Arne Dannenberg a Dr. Matthias Donath, Dorfstraße 3,
01665 Niederjahna, tel. +49 3521 4920796, www.zkg-dd.de

Překlad:

Dr. Petr Hrachovec, Lucie Hrachovcová

Design:

Dresdner Verlagshaus Technik GmbH, Tom Winter

Mapy:

webandsmile.de, Alexander Karthe

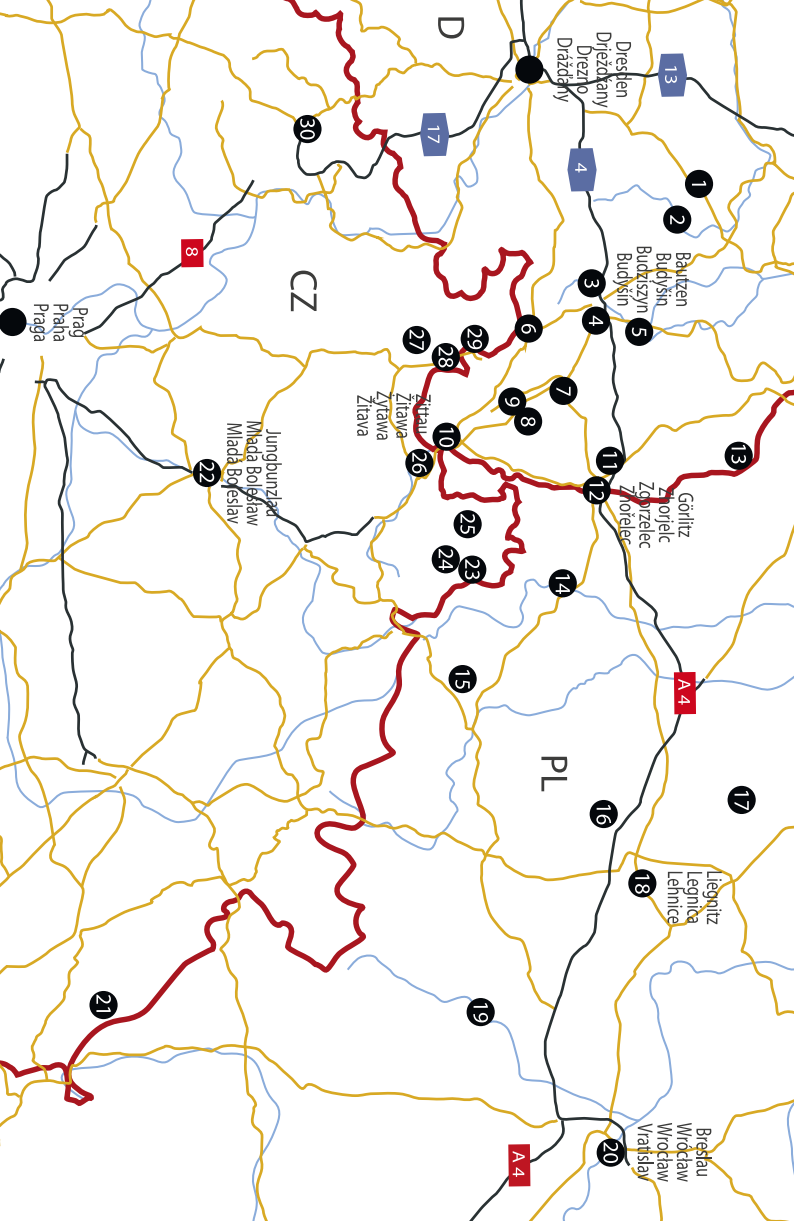
Tisk:

Druckerei Schütz GmbH, Kamenz

Zhotovení této brožury bylo podpořeno pověřenkyní spolkové vlády pro kulturu a média a Kulturním prostorem Horní Lužice-Dolní Slezsko (Kulturraum Oberlausitz-Niederschlesien). Publikace je distribuována v německé, polské a české verzi. Kromě toho si ji lze stáhnout na webových stránkách www.gesichter-der-reformation.eu

ZDROJE ILUSTRACÍ

Abegg-Stiftung: s. 22 nahoře; Andreas Bednarek: s. 17 nahoře; Dariusz Berdys: s. 36, 37 dole; Tino Fröde: s. 20 nahoře, 50 dole; Herrnhuter Sterne GmbH: s. 23 dole; Eckhard Huth: s. 25, 29 nahoře, 30; Kulturhistorisches Museum Görlitz: s. 26 dole; Jürgen Matschie: s. 7; Muzeum Narodowe we Wrocławiu: s. 2; Carsta Off: s. 8 dole; Rene E. Pech: s. 23 dole; Jan Schober: s. 15; Unitätsarchiv Herrnhut: s. 6; Wikimedia: s. 10 nahoře, 12 nahoře (Stephan M. Höhne), 12 dole (Franz Vincentz), 13 nahoře (Julian Nitzsche), 23 nahoře (Paulis), 28 dole (Panek), 31 nahoře (Jojo), 31 dole (Ludwig Schneider), 32, 37 nahoře, 38 dole (Panek), 39 nahoře, 39 dole (Jan Mehlich), 40 nahoře, 47 (Jan Polák), 56; Zentrum für Kultur//Geschichte, Dr. Matthias Donath a Dr. Lars-Arne Dannenberg: s. 3, 8 nahoře, 9 nahoře, 9 dole, 10 dole, 11, 13 dole, 14, 16 nahoře, 16 dole, 17 dole, 18 nahoře, 18 dole, 19 nahoře, 19 dole, 20 dole, 21 nahoře, 22 dole, 24 nahoře, 24 dole, 26 nahoře, 27 nahoře, 27 dole, 28 nahoře, 29 dole, 33 nahoře, 33 dole, 34 nahoře, 34 dole, 35 nahoře, 35 dole, 38 nahoře, 40 dole, 41, 42 nahoře, 42 dole, 43 nahoře, 43 dole, 44, 45 nahoře, 45 dole, 46 nahoře, 46 dole, 48 nahoře, 48 dole, 49, 50 nahoře, 51, 52 nahoře, 52 dole, 53, 54, 55 nahoře, 55 dole

- 1 Kamenz/Kamjenc/Kamenec
- 2 Panschwitz-Kuckau/Pančicy-Kukow
- 3 Göda/Hodžij
- 4 Bautzen/Budyšin/Budšín
- 5 Niedergurig/Delnja Hórka
- 6 Neusalza-Spremberg
- 7 Löbau/Lobava
- 8 Berthelsdorf
- 9 Hermhut/Ochranov
- 10 Zittau/Žitava
- 11 Ebersdorf
- 12 Görlitz/Zgorzelec/Zhořelec
- 13 Podrosche
- 14 Luban/Lubaň
- 15 Jelenia Góra
- 16 Złotoryja
- 17 Pogorzelska
- 18 Legnica/Lehnice
- 19 Świdnica/Svidnice
- 20 Wrocław/Wratislav
- 21 Kunwald
- 22 Mladá Boleslav
- 23 Nové Město pod Smrkem
- 24 Hejnice
- 25 Frydlant
- 26 Hrádek nad Nisou
- 27 Jiřetín pod Jedlovou
- 28 Varnsdorf
- 29 Rumburk
- 30 Krupka